

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У 90-х роках минулого століття велику увагу почали приділяти підвищенню ефективності практичного опанування іноземною мовою, з'явилися нові методи роботи зі студентами.

Підвищення ефективності практичного опанування іноземною мовою висунуло у вищій школі проблему навчання анотуванню та реферуванню іноземних текстів. Це було порівняно нове для методистів завдання. Невдовзі з'явився ряд статей, присвячених навчанню цим видам роботи над текстом студентів вищих навчальних закладів. Опрацюванню методик анотування та реферування присвятили свої дослідження М.Л. Вайсбурд, Р.С. Гиляревській, А.І. Жепролдорова, Н.Д. Зоріна, В.В. Коропів, А.І. Михайлов, Л.І. Новикова, І.У. Рахманов, А.І. Чорний та багато інших дослідників.

Анотування і реферування є найбільш поширеною формою інформаційної діяльності. Використання навчального реферування на заняттях з іноземних мов дозволяє наблизити педагогічний процес до потреб життя. У той же час ці види роботи над текстом є прекрасними способом навчання, який виробляє активний пошуковий характер сприймання мови, формує навички смислового аналізу змісту, допомагає подолати вербалізм навчання, прискорює темп читання, виховує увагу до мовних засобів тексту [1].

Результатом реферування є отримання реферату. Рефератом називають виклад основних положень статті або книги. Реферати бувають різних видів: реферат-проспект, реферат-резюме тощо. Перший вид називають нормативним, бо він містить повний виклад змісту. В узагальненому вигляді передаються основні положення статті або книги, даються відомості про методику проходження (якщо це наукова стаття – про використане обладнання та сферу застосування). У деяких рефератах наводяться тільки основні положення, тісно пов'язані з реферованими матеріалами. Реферати бувають також монологічні та оглядові. При складанні рефератів використовуються стандартні методи.

У процесі реферування відбувається переробка змісту, композиції, мови оригіналу. У змісті виділяється головне, матеріал викладається скорочено, стисло. Відбувається виключення другорядних фактів, детальних описів, історичних екскурсів, посилань на опубліковані роботи. Однотипні факти групуються, їм дається узагальнена характеристика. Цифрові дані систематизуються і узагальнюються, чітко виділяється основна думка. Виключаються образні висловлювання, епітети, ввідні слова, неістотні визначення, обставини, доповнення. Відбувається розукрупнення складних синтаксичних конструкцій, скорочення кількості додаткових пропозицій, заміна їх простішими оборотами. Виключаються також всякого роду зачини і кінцівки, типові для газетних нарисів, звернені до читача, риторичні питання і т.ін. Природно, не кожна стаття підлягає всім перерахованим операціям. Все залежить від жанру, стилю, особливостей мови. Мова наукової прози в процесі реферування звичайно дещо

спрощується; реферування публіцистичних нарисів, як правило, вимагає усунення надмірності повідомлення.

Спільними зусиллями методистів вироблені основні положення щодо анотування і реферування та навчання цих прийомів студентів. Серед найбільш вагомих методичних порад такі:

1. Чітка постановка мети та завдань реферування. Мета реферату найчастіше – передати основну ідею. Від неї не треба відходити. У процесі навчання мета реферування спочатку може повідомлятися викладачем. При цьому він може запропонувати різні завдання при реферуванні одного і того ж тексту. Потім треба запропонувати студентам самим висувати різні варіанти завдань, які можна вирішувати у зв'язку з реферованими текстами.

2. Проведення належної підготовчої роботи ще до опрацювання тексту: розчленовування тексту на смислові частини, написання заголовку для них, аналіз їхнього змісту, складання плану тощо. Наступний етап – мовна обробка відібраного матеріалу, його виклад. Навчальне реферування доцільно проводити спочатку в усній, а потім вже у письмовій формі.

3. Скорочення тексту – студент повинен відокремлювати основне від другорядного.

4. Необхідність вміститися у заданий обсяг реферату [2, 218].

Велику роль при навчанні реферуванню відіграє правильний підбір текстового матеріалу. Потрібно прагнути до більшої жанрової, композиційної, стилістичної різноманітності. При відборі слід брати до уваги інформаційну цінність текстів, логічність викладу, доступність для розуміння і в той же час достатню складність. Перевантаженість незнайомим матеріалом відволікає від основного завдання, заважає при першому знайомстві з текстом уловити його загальний зміст. Дуже легкий текст не вимагає розумової напруги і тому приносить мало користі. Тексти для реферування повинні бути побудовані на основі вивченого граматичного матеріалу і включати не більше 7-10 % незнайомих слів. При такому співвідношенні, як показують спостереження, створюються найбільш сприятливі умови для навчання роботі над текстом.

Студентів навчають методиці реферування, що складається з кількох етапів. Перший – перегляд тексту і ознайомлення з його загальним змістом. Наступний етап – уважне читання тексту, з'ясування значення незнайомих слів за контекстом, за допомогою опор, наявних в словах, або за словником. У результаті повинно з'явитися достатньо повне розуміння змісту тексту і його основної ідеї. Потім настає етап смислового аналізу тексту і відбір матеріалу відповідно до поставленого завдання.

Студентам рекомендується розподілити матеріал статті на три групи за ступенем його важливості: 1) найбільш важливі і істотні повідомлення, що вимагають якнайповнішого і точнішого віддзеркалення в рефераті; 2) другорядна інформація, що буде передаватися у більш скороченому вигляді; 3) малозначима інформація, яку можна випустити. На полях тексту рекомендується відзначати належність матеріалу до певної групи цифрами або рисками [3, 76].

Можливі два підходи до відбору матеріалу, який буде відбитий в рефераті – об'єктивний і суб'єктивний. Перший відображає підхід до змісту документа

автора оригіналу, другий пов'язаний з інтересами автора реферату. Об'єктивний підхід характерний для реферування тексту, про який треба мати загальне уявлення, суб'єктивний відповідає інтересам, направленим на певні аспекти реферованого повідомлення.

Потрібно періодично проводити «захист» рефератів. З цією метою кільком студентам можна дати для реферування один і той же текст. Потім один з авторів реферату дає йому обґрунтування, тобто розповідає, що він відібрав з основного тексту і з яких міркувань, яким чином виклав відібраний матеріал. Інші автори однотипного реферату вносять свої поправки. Можна роздавати реферати для взаємного контролю.

Разом з реферуванням на заняттях можна використовувати і такі види роботи над текстом, як анотування, рецензування. Анотація вимагає уміння сумарно, в декількох словах передати те, про що йдеться в тексті. При цьому потрібен максимально можливий ступінь узагальнення. Дуже важливо навчити студентів відокремлювати інформацію, що стосується предмету викладу, від самого викладу. Істотну роль відіграє точність оформлення анотації: вказівка прізвища і ініціалів автора, точна назва роботи, рік і місце видання, видавництво, сторінки (якщо йдеться про статтю) [4].

У середині 90-х років в Україні розпочалося створення аудіокниг, які розглядалися як ефективний допоміжний засіб у навчанні іноземних мов. У цьому напрямку Україна практично не відставала від розвинутих країн світу. Вітчизняні методисти відшукали корисні прийоми, що зробило українську навчальну книгу конкурентоздатною на світовому ринку. Про зростаючу роль аудіокниги свідчить кількість продаж аудіокасет такими відомими видавництвами як CUP, Super Collins, Longman, Oxford University Press (OUP), Pen-1, Random House, Walt Disney Slo-Ulcr та іншими.

Аудіокнига (audiobook) (АК) – це художній або нехудожній твір представлений в озвученому вигляді (книзі) з ідентичною назвою на аудіокасеті. Методичний потенціал таких книг досить великий. Книги цієї серії призначені для початківців, вони допомагають читати іноземною мовою як рідною. При цьому запис на касеті точно відповідає друкованому тексту. АК супроводжують барвисті ілюстрації, що сприяє розумінню, вони мають обов'язковий музичний або звуковий супровід, включаючи функціональну музику (музику, що створює фон для сприйняття), а також смислову музику, що містить навчальну інформацію, наприклад, пісні з відповідною фільму. Інколи передбачається рольове озвучування тексту. Крім того, у багатьох АК є певний сигнал для перевертання сторінок. Книги знайшли широке застосування в англійськомовних країнах у навчанні читання рідною мовою у початковій ланці [5].

У нас до недавнього часу для навчання читання та аудіюванню використовувалися адаптовані художні твори. За своїми характеристиками вони істотно не відрізняються від АК. Збільшенню їхнього навчального потенціалу сприяє включення вправ, питань і контрольних завдань, як правило тестів альтернативного вибору, а також глосарію. АК можуть використовуватися на всіх етапах шкільного і вузівського навчання.

Безперечною перевагою АК є їхнє градування за складністю, рівні якої мають кольорові позначення у вигляді хвилястої лінії внизу обкладинки. При цьому в АК «зеленої серії» виділяється чотири рівні, а в АК «чорній серії» – шість. Жовта хвиляста лінія відповідає першому рівню, оранжева другому, червона третьому, фіолетова четвертому, блакитна п'ятому, зелена шостому. Підставою для визначення вказаних рівнів є кількість ключових слів від 400 до 2500; 400 для першого рівня, 700 для другого, 1000 для третього, 1400 для четвертого, 1800 для п'ятого, 2500 для шостого. Обсяг книг кожного рівня приблизно однаковий. Наприклад, книги першого рівня «чорної серії» нараховують 43-44 сторінки. Другого – 42-48, третього – 54-57, четвертого – 89-92, п'ятого – 90-97, шостого – 105-107.

Граматичні структури градуються за складністю: нові або важкі для розуміння слова пояснюються за допомогою глосарію або ілюстрацій. Все це робить класичні твори доступними для студентів без втрати специфіки оригіналу, його унікальності як будь-якого витвору мистецтва. Вони покликані сприяти пробудженню інтересу до кращих творів класичної і сучасної художньої літератури, а також переходу від читання адаптованих книг до оригінальних.

Одним з достоїнств АК як допоміжного засобу навчання є і те, що при їхньому використанні читання і аудіювання, функціонуючи одночасно, доповнюють один одного, компенсуючи «обмеження», пов'язані зі слуховим і зоровим сприйняттям інформації. Сила звукового сприйняття художнього тексту особливо підвищується, якщо він озвучується майстрами художнього слова. У цьому випадку звучна мова, стаючи найважливішим засобом наочності, викликає у слухача картини внутрішнього бачення, певні асоціації, створює певний емоційний настрій, тим самим сприяючи кращому розумінню повідомлення [6].

Слід також згадати і про той емоційний вплив, звучної мови, особливо у виразному виконанні, що може сприяти не тільки розумінню, але і мимовільному запам'ятовуванню інформації. До того ж, багатозначність і обсяг змісту, багатство емоцій, різноманітність вимови, краса самої фрази є додатковою інформацією тексту. У акторському виконанні вона проступає через темп і ритм читання, силу голосу, його інтонаційне забарвлення, паузи, фразовий і логічний наголоси.

Не можна обійти увагою і той факт, що при слуховому сприйнятті засвоюється 15 % інформації, при зоровому – 25 %, а при слухозоровому – 60 %. Комплексне застосування АК може сприяти найуспішнішому засвоєнню інформації.

Серед основних видів роботи з АК такі:

- аудіювання АК,
- читання тексту АК,
- читання тексту фрагменту АК,
- засвоєння тексту АК,
- читання графічного тексту АК.

Згідно з програмами для різних типів навчальних закладів, передбачається запам'ятовування віршів, уривків з творів. Для вирішення цих завдань АК є дуже корисним засобом. Однак не всі методисти схвально ставляться до застосування АК для навчальних цілей і різко критикують існуючу при цьому практику читання тексту. Вони вважають, що таке читання у кращому випадку не дає користі, але частіше шкідливе, оскільки закріплюються небажані навички, які сприяють засвоєнню неправильної вимови. У зв'язку з цим АК повинні мати обмежене застосування. Цей недолік повинен компенсуватися іншими заходами [7].

Слід зазначити, що місце і роль АК в навчанні читання та аудіюванню іноземною мовою в методичній літературі поки що не отримали достатнього висвітлення. Перспективним уявляється подальше теоретичне обґрунтування різних аспектів застосування цього важливого засобу навчання, відбір АК, їхня градація на різних підставах, визначення домінанти (адитивної, зорової, аудитивно-зорової) з урахуванням специфіки способів отримання інформації при читанні і аудіюванні. Подальшому вивченню підлягає співвідношення вербальної і невербальної інформації, класифікація АК. Важливим уявляється аналіз мовних характеристик АК з точки зору їхньої відповідності зоровому, звуковому або аудитивно-зоровому пред'явленню: визначення послідовності пред'явлення АК; розробка вправ, а також контролюючих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скляренко Н.К. Як навчати сьогодні іноземних мов (концепція) // Іноземні мови. – 1995. – № 1. – С. 5-9.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Колектив авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Ніколаєва С.Ю., Гринюк Г.А., Олійник Г.І., Метьолкіна О.Б., Постнікова Н.К., Онищенко К.І., Щербак Л.П. Сучасні технології навчання іноземного спілкування. – К.: Ленвіт, 1997. – 95 с.
4. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. Навчання творчого письма іноземною мовою у старших класах середньої школи // Іноземні мови. – 1996. – № 3. – С. 118-123.
5. Гапонова С.В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом // Іноземні мови. – 1998. – № 1. – С. 24-31.
6. Смілякова Л.П., Черниш В.В. Аудиокнига как эффективное вспомогательное средство в обучении иностранным языкам // Іноземні мови. – 1999. – № 1. – С. 19-21.
7. Гапонова С.В. Навчання розуміння аудіо текстів учнів старших класів середньої школи // Іноземні мови. – 1996. – № 2. – С. 9-10.